

## Könyvtári szolgáltatások multikulturális környezetben\*

### Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzusa

A multikulturalizmus definiálására tett kísérleteknek két kiindulópontja a társadalomkritikai diskurzus, mely a nemzeti kultúrák hegemoniáját bírálja, illetve a normatív diskurzus, amely megőrzendő értéknek tekinti a kulturális sokféleséget.

A '70-es évektől a multikulturalizmus már állami ideológia lett például Kanadában, s eszerint a sokféleséget nem elég megtűrni, hanem támogatni is kell, ennek eléréséhez pedig át kell alakítani a nemzeti intézményeket és szolgáltatásokat, továbbá olyan intézményi kereteket kell kialakítani, amelyek között a kisebbségek úgy őrizhetik meg kulturális örökségüket, hogy közben nem veszítik el a társadalmi egyenlőség esélyét.

A multikulturalizmus nemcsak a politikában, hanem a társadalmi reprezentáció más intézményeiben is vitákat kavart. A médiával kapcsolatban, különböző formában ugyan, de mindenütt nagyjából ezeket a kérdéseket vetette fel:

1. Jelen vannak-e a kisebbségek a mediatisztált valóságban?

2. Ha láthatók, milyen szerepekben? Miként jelenítik meg a kisebbségekhez tartozókat, milyen képeket forgalmazznak róluk?

3. Ki alkotja meg a kisebbségek mediatisztált képét, és ki ellenőrzi? A kisebbséghez tartozó elit vagy a professzionális többségiek?

4. Ha az előbbieket, vagyis van intézményileg elkülönült kisebbségi média, milyen annak a hatása? A szegregációt vagy az integrációt erősíti?

A multikulturalizmus nevében a következő álláspont körvonalazódik:

1. A kisebbségi csoportoknak joguk van a többség, illetve az állam hegemoniájával szemben önreprezentációhoz, amely óvja a sajátos etnikai vagy vallási gyakorlatokat.

2. A kisebbségeknek joguk van ahhoz, hogy magukra ismerjenek és méltóságuknak megfelelően legyenek reprezentálva az állam intézményeiben, a közszolgálati médiumokban.

3. Az etnikai kisebbségek médiumai hajlamosak az etnicitás és a kultúra esszencializálására, ezért a csoport egy része nem fogyasztja azokat, különösen a fiatalok nem.

4. A média etnikai szegmentációja szükséges, de önmagában nem elégséges, sőt, kommunikációs gettók kialakulásához vezethet. Szükség van olyan állami finanszírozású médiumokra, amelyek fenntartják a sokféleséget, és ösztönzik az etnikai csoportok közötti kommunikációt. Emellett a média kritikai potenciáljával járulhat hozzá a multietnikus nyilvánosság megteremtéséhez.

A multikulturális vagy interkulturális oktatáspolitikai diskurzusokban két nagyon különböző érveléssel találkozunk, amelyek ugyanakkor igen eltérő elképzeléseket tükröznek az iskolának a kulturális sokféleséghez és a társadalmi esélyegyenlőség eszméjéhez való viszonyáról.

Az egyik diskurzusnak a kisebbségek kollektív és elnyomott kulturális sajátosságai vannak a középpontjában, amelyeket általában a kultúra fogalmain keresztül tematizálnak és tesznek az elismerésért vívott küzdelem tárgyává. A kommunikatív filozófia fogalmaival élve itt az állítás az, hogy szubsztanzív konszenzusra van szükség – ki kell mondani, hogy a létező kisebbségi kultúrák pontosan olyan értékesek, mint a többség nemzeti kultúrája –, valamint arra, hogy az állam részt vegyen ezek fenntartásában.

A másik egy olyan társadalomképet igyekszik az iskolán keresztül a valóságba ültetni, amelyben a társadalom tagjai processzuális konszenzus alapján szolidárisak egymással, illetve tolerálják egymás különbségeit. Az állam ebben az esetben nem egy kibővített kánont, kulturális

\* Az Országos Idegennyelvű Könyvtárban 2006. szeptember 26-án tartott nyílt nap keretében zajlott konferencia előadásai, amelyekből kettőt előző számunkban közöltünk.

értéket képvisel és az ahhoz való alkalmazkodást várja el a bevándorlóktól vagy magukat a kisebbség tagjaiként meghatározó emberektől, hanem csak egy „politikai kultúrában meggyökeresedett alkotmányos elvekhez való alkalmazkodást” (Habermas).

A pedagógusok és az oktatáspolitikusok kétféle nevelési elvet kapcsolnak össze az előbbi két társadalomvízióval. Az egyik a kulturális sajátosságok elismerése és a különbségek tisztelete, erre épül a pedagógiai multikulturalizmus diskurzusa. A másik a demokratikus politikai rend biztosítása, erre épül az állampolgári nevelés diskurzusa.

A pedagógiai multikulturalizmus hívei annak a tantervnek, kultúra- és történelemszemléletnek a bírálataból indulnak ki, amely az uralkodó társadalmi csoportok hegemoniájának újratermelését szolgálja. Kritikusai szerint viszont abba a hibába esnek, hogy az új kánont ugyanazoknak a hegemon kategóriáknak a segítségével alkotják meg. Ebből ugyanis az következik, hogy szentesítik a megváltoztatni kívánt egyenlőtlenségeket, a legsikeresebben éppen azáltal, hogy újabb hegemon eliteket hoznak létre, amelyek ezúttal a kisebbségi kultúrák specialistáiból állnak. Az egyes kultúrákat izolált egységekként szemlélik, s a kultúrát mint jelenséget a társadalmi vagy politikai folyamatoktól független területként kezelik, túl nagy hangsúlyt fektetve zártságukra és különbözőségükre. Ezzel esszencializálják a kisebbségi kultúrákat, és láthatatlanná teszik a kulturális identitások köztes területeit, az úgynevezett hibrid világokat, amelyekhez például a bevándorlók második nemzedékének többsége tartozik.

A multikulturalizmus kritikusai szerint az igazi problémákat a „kulturázás” nem megoldja, hanem csak elfedi. Az etnikai tudatosság, illetve változatosság jelen kell hogy legyen az iskolai környezetben, de nem szabad, hogy azonosulási kényszerre váljon, mert az megfosztja a fiatalokat attól a lehetőségtől, hogy ha akarják, kivonassák magukat az etnikai azonosulás alól.

A vita tanulságait Fullinwider így foglalta össze:

„Jó iskola az, amelyik veszi a különböző korú, temperamentumú, érdeklődésű és képességű gyermekeket, és bizonyos idő alatt a teljesítmények hasonló szintjére hozza őket. Kétfélekép-



pen teszi ezt. Egyfelől úgy, hogy saját struktúráját, tanítási módját a diákok sajátosságaihoz igazítja. Másfelől a jó iskola a diákoktól is elvárja, hogy hozzá idomuljanak. [...] A multikulturális oktatás az, amit a jó iskolák tesznek annak érdekében, hogy a »kulturális tényezők« ne álljanak a diákok egyenlő esélyeinek és jó teljesítményeinek útjában.”

A magyarországi helyzetre ugyan ma még nem egészen ezek a problémák jellemzők, de ne felejtjük el, hogy az őslakos kisebbségekkel kapcsolatos gondokat sem sikerült még mindenki melegegdedtségére megoldanunk, és közben már jelentkeznek az Európai Unióba bevándorolni szándékozók.

(Feischmidt Margit előadása nyomán)

## Fogalmi struktúrák többsz nyelvű környezetben

### Többsz nyelvű tezauszok az információszolgáltatásban

Többsz nyelvű környezetben jellemző probléma, hogy bizonyos fogalmaknak nem minden nyelven van nyelvi konvencionális megnevezése. Magyarul például csak a „sütés” szót használjuk olyan esetekben is, amikor német és angol nyelven ennél differenciáltabban fejezhetjük ki magunkat (1. ábra).

A magyar sütésének (az aláhúzott I. 2. és 3. jelentés) valójában nincs a németben megfelelője. A szótárban a németül létező két speciálisabb sütésfajta mégis úgy szerepel, mintha a magyar sütésnek felelnének meg.

A fordított – inverz – szócikkben a magyar megfelelőt aláhúzással jeleztük (2. ábra).